

SAJTÓSZABADSÁG

HA A JELEK nem csálnak, sajtójogunk új reform küszöbére jutott; ami azt jelenti, hogy az igazságügyi kormány ismét belenyúl a darázsfészekbe. Miután sajtójogi vitáknál a legheterogénebb kérdésekben is a sajtószabadságot hangoztatják s mindig annak védelme áll homloktérben: nem lesz meddő dolog, ha szembe nézünk a sajtószabadsággal és megvizsgáljuk, hogy mily tényezők befolyásolhatják a sajtószabadságot?

Első kérdés az, hogy mi a sajtószabadság?

Ha a politikusok nyomán haladnánk, azt kellene mondani, hogy sajtószabadság a sajtó korlátlan szabadsága, amit veszélyeztet minden állami intézkedés, mely a sajtóra vonatkozik, tehát sanda szemmel kell nézni minden intézkedést, mely a sajtót érinti, még azt is, mely annak szabadságát garantálja, mert — ki tudja a garanciák mögött nem húzódik-e meg titokban valami lappangó, fel nem ismerhető* törekvés is, mely a sajtószabadságra veszélyes lehet.

Ámde a sajtószabadság a reális szabadságjogok közül való, tehát annak meghatározását nem lehet a fantázia sötét szemüvegére beállított perspektívában nézni, így pedig azt kell mondanunk, hogy meddő a sajtószabadság problémájával foglalkozni, mert hiszen lapidáris szabatossággal meghatározta azt már az 1848 évi XVIII. t.-c. 1. §-a, midőn azt mondja, hogy „Az előző vizsgálat eltöröltetvén: örökre, a sajtószabadság visszaállítatván, ennek biztosítékául ideiglenesen rendeltetnek: gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.“

E törvényes rendelkezés első része, mely szerint az előzetes vizsgálat örökre eltörültetik (a cenzúra), ma is érvényben van (1914 évi XIV. t.-c. 63. §.); a másik részét pedig, vagyis a gondolatközlés szabadságát fenntartja a St. 1. §-a. A sajtószabadság fogalmához e szerint kétség nem fér.

Ami a cenzúrárt illeti, az a legkényelmesebb módja volt a sajtóval való visszaélések megakadályozásának. De hozzátehetjük azt is, hogy a legveszedelmesebb mód volt, mert a gyakran korlátolt ismeretkörrel bíró s erőszakoskodásra hajló cenzor belátásától, önkényétől és tetszésétől függött az, hogy megjelenhetik-e a cikk, vagy nem. Ez az úgynevezett preventív védekezés a sajtóval szemben. Ezen az állapoton minden állam sajtója átment és sok államban vér folyt annak megszüntetése érdekében. A könyvnyomtatással nekilendült fejlődés, a szabadságjogok tudatosává válása, a feudális és autokratikus intézmények végelgyengülése annyi lappangó erőt, annyi expanzív

energiát halmozta fel, hogy az autokrata hatalmak nem voltak képesek többé ellenállani a szabadságra törő gondolat feszítő erejének és egymásután ejtették el az államok a prevenciót, a gyűlöletes cenzúrát s annak helyére tették a repressziót. Most már mindenki szabadon terjesztheti gondolatát. De büntető úton felelős azért, ha a gondolat büntetendő cselekményt foglal magában. Ez volna a represszió, mely nem megelőzi a sajtóbüncselekményt, hanem a büncselekmény elkövetésének szabad folyást enged ugyan, de megtorlásban részesíti a felelős személyt.

Első pillanatban felmerül a kérdés, hogyha szabad a gondolat közlése, s csak a gondolattal való visszaélés megtörténte után sújt le az államhatalom, vajjon mi veszélyezteti a sajtószabadságot, mert hiszen, mint láttuk, a sajtószabadság a gondolat terjesztésének szabadsága, ha ez megvan és csak utólagos megtorlásban részesül a bűnös, ez a körülmény a sajtószabadságot nem veszélyeztetheti, mert a megtorlás utólag következik be, miután már előzetesen érvényesült a sajtószabadság.

Azt lehetne mondani, hogy a sajtó a sajtóbüntetőjog miatt örökös izgalomban van; ami a gondolat kiképződésének, kialakulásának szabadságát veszélyezteti. Ez üres demagógia, mert ha ez igaz volna, akkor illuzórius volna minden szabadságjog, mert a szabadságjogokkal igen gyakran visszaélnék az emberek, mely visszaélések a büntető törvény értelmében megtorlandók. Következésképp nem volna semmiféle szabadságjog sem, mert azok birtokosai éppúgy izgalomban volnának, mint a sajtó munkásai a sajtóbüntetőjog miatt.

Ez az aggodalom komolyan nem is vehető s ez csak egyes politikusok fegyvertárában fordul elő, de itt is ultima ratio esetén, mikor a tömeg hangulatát kell megnyerni.

SOKKAL FONTOSABBAK már azok az aggályok, melyek a gondolat közlésével s terjesztésével kapcsolatosak, mert minden, ami a gondolat közlését s terjesztését akadályozza, akadályozza a sajtószabadságot is. Ezen a ponton található a jogrend érdeke a sajtószabadság érdekével. E szerint a jogrend fontosabb a sajtószabadságnál, s ha a sajtószabadság adott esetben a jogrend veszélyeztetésében, vagy megsértésében áll, véget ér a szabadság. A sajtószabadság korlátozása azonban rendkívüli fontos és kényes dolog. Azért annak lehetőségét precíz feltételekhez kell kötni.

Törvényeink gondoskodnak is ilyen biztosítékokról s pedig úgy anyagjogilag, mint az eljárási jog szemszögéből.

A sajtószabadság szempontjából különösen fontos az, hogy mily időpontban válik lehetővé a lefoglalás.

Itt három eshetőség képzelhető. Az egyik szerint megengedett a lefoglalás a sajtótermék terjesztése előtt; a második szerint egyidejűleg a terjesztéssel; a harmadik eshetőség szerint csak a terjesztés után engedhető meg az.

Jegyezzük meg, hogy a St. 8. §-a szerint „terjesztés a törvény értelmében, az árusítás, az ingyenes szétosztás, a közszemlére kitétel, a nyilvános helyen való elhelyezés, úgyszintén a szétküldés“. Tegyük

még hozzá, hogy a judikatúra szerint a sajtóbüncselekmény a térj esztéssel van elkövetve. Ebből következik, hogy az elkövetett, helyesen bevégzett, azaz a terjesztésnek fogalmi körébe eső sajtóbüncselekmény miatt van csak lefoglalásnak helye, mert a joggyakorlat szerint a sajtóbüncselekmény a terjesztéssel fejeztetik be. Bünvádi eljárás pedig csak az elkövetett, bevégzett sajtóbüncselekmény miatt indítható; de nincs helye kísérlet miatt, holott az állam elleni büntettek egy része, melyeknek van kísérlete, sajtó útján is elkövethető. Ezek bevégzéshez jutnak a terjesztéssel. De a terjesztésen innen, mikor még a nyomdában van a nyomtatvány, habár arról tud is a királyi ügyész, amiatt bünvádi eljárás nem indítható, mert a terjesztés meg nem kezdődött. Tehát az ilyen nyomtatványok le sem foglalhatók — a joggyakorlat szerint. A sajtótörvény biztosítékait ekként a judikatúra jelentékenyen kiszélesítette, mert e szerint, ha kétségtelen is, hogy a nyomdában lázító kommunistá iratok vannak felhalmozva, amíg legalább egy példány a terjesztés csatornájába nem kerül, ahhoz sem a rendőrség, sem a vizsgálóbíró nem nyúlhat, mert a nyomda a terjesztés megkezdéséig megvívhatatlan fellegvár, azilum, ahova az igazságügyi hatóságoknak tilos a behatolás. Holott a joggyakorlattal szemben sehol nem mondja a törvény, sem azt, hogy a sajtóbüncselekménynek nincs kísérlete, sem azt, hogy kísérlet miatt bünvádi eljárás nem indítható. Bizonyára abból indul ki a gyakorlat, hogy a sajtóbüncselekmény elkövetési cselekménye a terjesztés. Ha ez helyes, akkor helyes csapáson halad a judikatúra, mert ahol nincs elkövetési cselekmény, ott nincs büncselekmény. Ha valaki kijelenti, hogy ellenfelét agyonlövi, s revolvért szerez be, vagy be akar tömi X lakásába és hamis kulcsokat szerez, sem szándékos emberölés, sem hamis kulcsos lopás kísérletéért nem lesz megbüntethető, mert a büntett véghezvitelét nem kezdette meg.

A joggyakorlathoz azonban mégis szó fér. A sajtótörvény 32. §-a szerint ugyanis sajtó útján elkövetett büncselekmény az, amelynek tényálladékát a sajtótermék tartalmazza; a sajtóbüncselekménynek tartalmát tehát a sajtóközlemény adja meg. Maga a közlemény éppoly elkövetési cselekmény, mint a terjesztés. Tehát joggal aggályos az a gyakorlat, mely a kísérletet nem bünteti.

Visszatérve a lefoglalásra, mint a terjesztésnek s így a sajtószabadságnak korlátozására, említettem, hogy a lefoglalás három időpontban történhetik; nevezetesen: a terjesztést megelőzőleg, azzal egyidejűleg, vagy utólag a terjesztés után.

A terjesztést megelőző lefoglalás határai elmosódottak. Hol álljunk meg, ha ezt megengedjük? Valószínű, hogy a judikatúra is a tudat küszöbe alatt ettől a lefoglalástól ijedt meg, midőn arra az álláspontra helyezkedett, hogy a sajtódeliktumnak nincs kísérlete és így a lefoglalást a terjesztés előtt kizárta. Tényleg, ha minden korlát nélkül helye volna a lefoglalásnak a terjesztés előtt, akkor igen könnyen elfajulna a sajtószabadság, s a cenzor helyét elfoglalná a királyi ügyész és vizsgálóbíró. Csak az üveg vignettája változnék, de annak tartalma ugyanaz volna.

Az utólagos, vagyis a terjesztés megtörténte után bekövetkező-

lefoglalást a törvények nem ismerik s méltán, mert ez annyit jelentene, mintha gyújtogatásnál a törvény kijelentené, hogy az oltáshoz csak akkor szabad fogni, mikor az egész ház lánggal ég, mert az bizonyos, hogy a sajtóbűncselekmény olyan, mint a tűzveszedelem, ezer és százezer ember vesz róla tudomást és ezek között számtalan van olyan, aki az imitáció és szuggesztió révén magáévá teszi a kriminalitást tartalmazó eszméket s azok azután a köztudatban mértani arányokban erősödnek, sokasodnak és szaporodnak, és mértani arányokban mételyezik meg a közönség lelkületét.

Szükséges tehát, hogy a lefoglalás oly időpontra helyeztessék, mikor annak még lehet hatálya. Ez az időpont a terjesztés megkezdése. Törvényünk (St. 7., 8. §.) erre az álláspontra helyezkedett, midőn meghatározza a terjesztés fogalmát s előírja, hogy a nyomda tartozik a köteles példányt a terjesztés megkezdésével egyidejűleg a királyi ügyészségnek beküldeni. Miután az ügyészség a sajtóbűncselekményről rendszerint a köteles példányból értesül, természetes, hogy az ügyész indítványa s a lefoglalás ezutáni időpontra esik, vagyis akkorára, mikor már a nyomtatvány a nyilvánosság piacára van dobva. Tehát a lefoglalást teljes siker nem koronázhatja; legfeljebb a közlekedési vállalatoknak átadott példányok foglalhatók le, de nem foglalhatók le azok, melyeket a rikkancsok és lapkihordók közt szétosztottak.

Nincs említés téve — mint említettem — jogszabályainkban a kísérletről, vagyis arról az esetről, mikor a nyomtatvány már terjesztésre elő van készítve, csak a nyomdából való elszállítás van hátra, s mikor még a köteles példányt sem küldték be, de az ügyész tudomást szerez a bűncselekményről, vajjon kísérlet miatt helye van-e a lefoglalásnak? Ez a kérdés azonban tisztán szakkérdés, amivel itt nem foglalkozhatom, hanem áttérek a felelősség rendszerére, annyiban, amennyiben az szerves kapcsolatban áll a sajtószabadsággal.

A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGNÉL tudásunk és ismereteink ezidőszerinti állásához képest három módszer között választhatunk, nevezetesen: a) a fokozatos (belga), b) a vegyes (német) és c) az egyéni felelősség (angol) rendszerek között. Bármelyiket választjuk is, számot kell vetni az anonimitás jogával, mely a sajtónak hű kísérője, mint az árnyék a testnek.

Sajátságos jelenség, hogy a sajtófelelősség helyes rendszere oly sokára tud kifejlődni. A technika vívmányainál látjuk, hogy a büntetőjogi védelem elég rövid idő múlva követi a feltalálást. így a vasút, távíró, telefon, a robbanószerek feltalálása után néhány év letelte múlva tisztán látjuk a találmánnyal kapcsolatos büntetőjog kifejlődését s bizonyára a rádió és repülőgép is meg fogja teremteni speciális büntetőjogát, mihelyt nyilvánvaló lesz, hogy mily jogi érdekeket sérthet a rádió és repülőgép oly mértékben, hogy azt büntetőjogi védelem alá kell helyezni. Az első pillanatra csodálatosnak látjuk, hogy éppen a sajtó az, ahol a felelősség rendszere nem tud nyugvópontra jutni; s pedig annál inkább, mert a sajtó a kultúrhaladás és fejlődés leghatalmasabb tényezője. Ennek dacára a büntetőjog terén nem tud az igazi haladás mesgyéjére lépni. Pedig nem is szólva a

kínai könyvnyomtatásról, mely a Thang dinasztia idejében már 37—9. században virult, a mozgatható betűkkel való könyvnyomtatás már 500 éves múltra tekint vissza, ha tényleg Gutenberg János Tolt annak a feltalálója.

És íme, 500 év múlva sem tudott a kultúremler annak felismerésére jutni, hogy mily felelősségi rendszer felel meg az észszerűség és igazságosság követelményének. Ennek okát két körülményben találok. Az egyik az, hogy az emberi találmányok között a sajtó a legbonyolultabb és legkényesebb találmány. Nem csupán technikai berendezése miatt, hanem elsősorban azért, mert a többi találmány jórésben az ember külső életére vonatkozik, a sajtó azonban kizárólag az ember belső szellemi életét foglalkoztatja s annak szükségait elégíti ki közvetlenül. A szellemi szükséglet kielégítése pedig sokkal nehezebb és bonyolultabb, mint a fizikai szükséglet kielégítése.

Másik oka pedig a stagnálásnak az, hogy a cenzúra bilincseiből nem is olyan régen szabadult ki a sajtó. A cenzúra idejében pedig a büntetőjogi felelősség problémája nem izgathatta az embereket, mert hiszen a cenzor prevenciója volt az az akadály, mely a sajtóbüncselekménynek útját állotta.

Mikor a cenzúra kihálófélben volt, létrejött a belga alkotmány. Gyöngéd kezekkel akartak bänni a sajtóval és sutba dobva az egyéni, erkölcsi és jogi felelősség posztulátumát, csak azt követelték, hogy valaki elítéltséék. Bünbakot kerestek, vagy amint szálló ige volt akkor: „La loi ne veut qu'une victime“ (Schurmans, Code de la Presse II. 235).

És azóta nem képes a sajtójog kibontakozni a bünbak-rendszer hálójából. Egyes államok, így Anglia a köztörvény szerint való felelősség alapján áll. Németország a vegyes rendszert követi, a legtöbb állam azonban több-kevesebb eltéréssel a belga rendszer nyomán halad. Ezt tartják irányadónak a sajtószabadság érdekében, mely fedezi az anonimitás jogát. Az a kérdés, hogy az anonimitás joga és ezzel kapcsolatosan a fokozatos felelősség tényleg oly feltétele-e a sajtószabadságnak, mely nélkül az nem érvényesülhet? Bizonyos, hogy a névtelenség joga nem tagadható meg a sajtótól, mert a gondolatok szabad, feszélyezetlen mozgását ez biztosítja; ez könnyíti meg a közügyek őszinte megvitatását és kritikáját. Ámde ne felejtjük el, hogy az anonimitásnak két része van: az egyik befelé, a másik kifelé a nagyközönség irányában jelenik meg. Az anonimitást valójában csak az utóbbi vonatkozásban követelhetjük, mert egészen más az író pszichikai és erkölcsi helyzete, ha a nagyközönséggel áll szemben és egészen más, ha a szerkesztővel érintkezik. A feszélyezettség csak az előbbi esetben áll. Csak a nagyközönségből bontakozhatnak ki azok a motívumok, melyek a gondolat szabad mozgását befolyásolhatják és akadályozzák. Itt már jogosult az anonimitás biztosítása, mert a gondolatok szabad asszociációja, a teremtő képzelet akkor működik szabadon, ha azt gátló képzetek és érzelmek nem bénítják meg. Már pedig a valódi név kiírása gyakran erkölcsileg zavarja, nem ritkán tudat alatt befolyásolja a gondolatok szabad járását-kelését. Az anonimitás megszüntetése tehát kifelé a nagyközönséggel szemben

halomra döntené a sajtótörvény és sajtószabadság legfontosabb elvét, a gondolatszabadság princípiumát.

Egészen más a helyzet befelé a szerkesztővel szemben. Olyan különbség van a kétféle anonimitás között, mint az estélyi ruha s az otthoni pongyola közt. Az író a szerkesztővel szemben mindig pongyolában, a maga valóságában jelenik meg. Nincs is rá semmi szükség, hogy a szerkesztővel szemben is misztikus ködbe burkolódzék. Sőt kell, hogy a szerkesztő minden munkatársát ismerje. Ez nem zárja ki, hogy ismeretlen embertől is elfogadjon cikket, ez a tény azonban fokozott óvatosságra fogja kötelezni s csak akkor adja ki a cikket, ha az a büntetőjog szemüvegén át nézve teljesen ártatlan. Ez a köteles óvatosság oly mértékben csökken, amily mértékben emelkedik a lap színvonala, mert ily mértékben erősödhetik a szerkesztő bizalma is munkatársaiban.

Ne felejtjük el, hogy a sajtó óriási termelésében mégis csak kivétel a bűncselekmény, sőt ritka kivétel; ezt a ritka kivételt a szerkesztő, vagy rovatvezető könnyűszerrel ellenőrizheti s alkalmazkodhatik a körülményekhez. Mert vannak békés időszakok a társadalomban, mikor az események olyanok, hogy izgalmaktól, kirobbanásoktól nem kell tartani. Ilyenkor a szerkesztő is lazábbra foghatja az ellenőrzést s kényelmesebb a helyzete. De vannak időszakok, mikor forrong a társadalom, mikor izzó parázson van az egész. Ilyenkor fokozott éberséggel őrködik, hogy valamely munkatársának tolla nem siklik-e ki, s nem téved e tilos területre. Nagy lapoknál természetes, hogy mindenre nem terjedhet ki a szerkesztő figyelve, aki ilyenkor csak az irányt szabja meg, a gyeplőt tartja a kezében és legfeljebb a vezércikkekre gyakorol közvetlen ingerenciát. De ott van a rovatvezető, akinek kötelessége tudomást szerezni mindenről, ami a rovatban történik s éppen azért, mert köteles tudomást szerezni, felelősséggel is tartozik a cikkért, mint tettestárs. Látható ebből, hogy a sajtójogi felelősség nem állhat meg a szerzőnél, hanem felelősséggel tartozik a szerkesztő, vagy rovatvezető is. Ez a felelősség materiális, és nem formális, mert az eventuais szándékon alapszik s nem a fokozaton.

Ha azt mondjuk, hogy csak a szerző vonható felelősségre, de a szerkesztő és rovatvezető nem, ez azt jelenti, hogy ezeknél már eleve lemondunk arról, hogy tőlük kötelességük teljesítését követeljük. Mert abból indulunk ki, hogy ezek nem ismerték a cikk tartalmát, tehát tudatosság és szándékosság nem terhelheti őket. Ez a felfogás is azt mutatja, hogy sajtójogunk még fejletlen és a tapogatózás állapotában van. A társadalmi élet csupa kötelességekből áll embertársainkkal, a társadalommal s az állammal szemben. Ez a kultúr társasélettel együtt jár, mert kötelesség nélkül kulturális élet nem is képzelhető. Szociális kötelességei vannak az államfőtől lefelé a napszámosig mindenkinek. S a kötelesség megszegése, vagy civilis, vagy büntetőjogi következményekkel jár. Csupán társadalmi következménye akkor van, ha mások érdekét nem sértő konvencionális szabály áthágásáról van szó.

Vitán felül áll, hogy a szerkesztőnek és rovatvezetőnek kötelessége nem konvencionális, hanem kulturális és jogi kötelesség, amit ha

megszeg, a jogi következményeket el kell szenvednie. Amint felelős az okozott jogsérelemért a vasúti alkalmazott, ha bármely kötelességét megszegi, a gépész, építész és soffőr, ha kötelessége megszegéséből valakinek élete, vagy testi épsége megsértetett, azonképpen felelős a szerkesztő, Vagy rovatvezető is, ha égiszük alatt bűncselekményt követnek el, azzal a különbséggel, hogy szándékosság miatt vonandók felelősségre és nem gondatlanságért, mint a vasúti hivatalnok, gépész stb., mert ezeknél az eredmény a gondatlanságra vezetendő vissza; az újságírásnál ellenben a szerkesztőnél és rovatvezetőnél mindig ott van a reservatio mentális, hogy az átolvasatlanul kiadott cikk bűncselekményt is tartalmazhat, s ennek dacára kiadja azt. Vagyis amint a jogászok mondják, dolus eventualissal cselekedett; ha pedig nem kötelességmulasztás terheli, hanem ismerte a cikk tartalmát, akkor még kevésbé férhet szó a tettes-társasághoz.

A szerzőn kívül tehát felelősségre vonandó a szerkesztő, vagy rovatvezető is, mint tettestárs, ezt követeli az erkölcsi felelősség s a büntetőjogi felelősség rendszere egyaránt.

Mert micsoda felelősségi rendszer az, mely nem erkölcsi és büntetőjogi felelősséget követel, mint a belga s ennek nyomán számos más törvény, s köztük a mienk is, hanem megelepszik a formális felelősséggel s amely ma is száz év múltán a sajtószabadság szent nevében „La loi ne veut qu'une vicome“ jelszava alatt abban a naiv meggyőződésben él, hogy a fokozatos formális rendszer menti meg a sajtószabadságot, ellenben az erkölcsben, pszichológiai igazságokban gyökeredző egyéni, vagyis büntetőjogi felelősség gúzsba köti azt.

Ha visszagondolunk a büntetőjog őskorára s a vérbosszúra, mikor az egész család felelős volt egy családtag bűnéért, s mikor a vérbosszú apáról fiúra átöröklődött, az egyéni felelősség gondolatán kifejlődött elménk felháborodik még a visszaemlékezéstől is, és — vakon behódol a fokozatos felelősség rendszerének,— ma a 20. században. Ez talán különb a család felelősségénél? A kollektív felelősségnél legalább megvolt az, hogy a tettes vérrokonain állottak bosszút, de ma a sajtójogban csak egyetlen áldozat kell, mert „La loi ne veut qu'une victime.“

Hát igazságszolgáltatás az, mely csak az áldozat fejét, de nem a bűnösét követeli? Igazságszolgáltatás az, mely frivol cinizmussal beismeri, hogy nem a pszichológiailag felelős bűnöst keresi, hanem csak áldozatot követel. Szörnyűséges formalizmus a 20. századnak individualizmussal erősen átítatott korszakában, mikor a büntetőjogban nemcsak, hogy az egyéni felelősség uralkodik az egész vonalon, hanem ezt megkoronázza még az individualizáció is, azaz a büntetésnek az egyén speciális alanyiségéhez és a bűncselekményhez való alkalmazkodása. És ez a formalisztikus rendszer a sajtószabadság nevében van uralmon! A sajtószabadság nevében, holott a fokozatos felelősség semmi vonatkozásban sincs a szabad sajtóval. És csupán azért hozták be, hogy szintén a sajtószabadság érdekében az anonimitást, mint a sajtószabadság biztosítékát egy megvívhatlan fellegvárba helyezték el. De hát láttuk, hogy az anonimitás külső arculata sértetlenül megmaradhat, ha az befelé a szerkesztővel szemben nem is honorálható. Elvégre a szerkesztőségben való publicitás olyan, mint

a bírói kollégium tanácskozása ítélet előtt. A tanácskozás titok, de nyilvános az ítélet. Sajtónál is kifelé titok az, hogy miként született meg a cikk, kinek az agyából pattant ki a gondolat, de benn a szerkesztőségben az tudva van, aminthogy tudva van a tanács tagjai között is, hogy ki miként szavazott. Ez utóbbi esetben bírói, előbbiben pedig szerkesztőségi titokról szólnak. A titok azonban csak addig titok, míg annak letéteményesei felelősségre nem vonatnak a titoktartás pecsétje alatt meghozott ítéletért, vagy a sajtóban a sajtóközleményért. Mihelyt ez bekövetkezik, a bűnperben, ahol a felelősségre vonás történik, publikussá kell válni minden ítélőbíró magaviseletének, éppen úgy, mint a sajtóban annak, hogy miként született meg a cikk.

Az anonimitást tehát a titoktartás csak addig fedezi bent a szerkesztőség körében is, míg a cikk bűncselekményt nem tartalmaz, ha ez bekövetkezik; az anonimitás eltűnik s a szerkesztői titok megszűnik.

A fentiekben a szerző és szerkesztő együttes felelőssége mellett foglaltam állást. Korántsem akartam ezzel a sajtófelelősség bonyolult problémáját megoldani, érinteni is csak annyiban akartam, amennyiben éz az anonimitás jogával, mint a sajtószabadság biztosítékával kapcsolatos.

Mert a felelősség rendszere oly nagy és nehéz probléma, hogy azt odavetőleg elintézni nem lehet. E helyütt csupán a sajtószabadsággal junktimba lévő főbb kérdésekkel kívántam foglalkozni. Ilyen kérdés még az, hogy az esküdtszéki bíraskodás tényleg biztosítéka-e a sajtószabadságnak?

AZT HISZEM, minden túlzás nélkül állítható, hogy az igazságszolgáltatás terén a halálbüntetésen kívül még nincs egy oly kérdés, amit annyira agyontárgyaltak és megvilágítottak volna, mint az esküdtszék kérdését.

A feltalálás már kimerült ezen a téren. Itt új igazán nem produkálható; legfeljebb arra irányulhat a törekvés, hogy a kérdést új beállításban mutassa be, vagy a társadalmi viszonyok változásával revízió tárgyává tegye az esküdtszéki kérdést. Az esküdtszék intézményét péle-méle szokták vizsgálni. Annak barátai a mellette, ellenesei az ellene szóló érveket szokták felsorakoztatni megfelelő logikai disztinkció nélkül; pedig bármily kérdést akarjunk is megoldani, első-sorban való feladatunk a kérdés logikus beállítása. Ezt szem előtt tartva, az esküdtszék három szemszögből nézhető. Jelesül a) vizsgálható, hogy helytálló-e mint intézmény, b) vizsgálható, hogy különösen sajtóügyekben mily előnyei és hátrányai vannak. Végül c) vizsgálható, hogy a sajtószabadsággal mily összefüggésben áll az esküdtszéki intézmény.

Talán soha és sehol oly bőséges megbeszélés tárgya nem volt az esküdtszék, mint a belga alkotmány tárgyalásakor.

Az esküdtszék kérdését péle-mele tárgyalták ott is, mint ma nálunk is a Parlamentben és az irodalomban egyaránt. Pedig az esküdtszék, mint szervezeti intézmény, mint politikai tényező nem zavarható össze a sajtószabadság posztulátumával és biztosítékával.

Azt mondták a belga parlamentben s ezután indulva mindenhol,

ahol a sajtójog volt napirenden, hogy a sajtószabadság esküdtszék nélkül nem képzelhető; össze van növe ez a két intézmény, mint a szíami ikrek. Ha az egyik megvan, szükségkép meg kell lenni a másiknak is, ha az egyik hiányzik, hiányzik a másik is. Erre a következtetésre jutunk, ha az esküdtszék az említett három látószögéből összekeverve vizsgáljuk. Más eredményre és tisztultabb felfogásra jutunk azonban akkor, ha az esküdtszék a sajtó szemszögéből nézzük, ha jelesül csakis azt vizsgáljuk, hogy az esküdtszék biztosítéka-e a sajtószabadságnak. Fentebb már említettem, hogy a sajtószabadság lényegében azonos minden szabadsággal. A szabadság fogalmán a mozgás és cselekvés akadályának hiányát értjük. Mozgás alatt az organikus és anorganikus világ helyváltoztatását értjük egyaránt, míg a cselekvés fogalma az ember tudatos és akaratú mozgását jelenti. A cselekvés tehát szabad akkor, ha akadályokba nem ütközik, miután a sajtó működése is cselekvés, ez szabad, ha annak útjában semmi akadály sön áll. Említettem, hogy a sajtótörvény terjedésével csakhamar rájöttek a kormányhatóságok, hogy a sajtóval szertelen visszaélések követhetők el; mint biztos panaceát behozták a cenzúrát, mély útját állta ugyan a visszaéléseknek, de maga a cenzúra a legszömyőbb visszaéléseknek lett kútforrása. Megölte a gondolat szabadságot, s melegágya lett mindenféle autokratikus törekvésnek.

A cenzúra legjobban demonstrálja a szabadság hiányát, mely utóbbi két formában jelentkezik: egyik külső, másik belső akadály. A külső akadályra a sajtójogban típus a cenzúra, ami nálunk az osztrák uralom óta szerencsére megszűnt; még a darabont-kormány alatt sem elevenedett fel. Azonban 1919-ben mintha a tetszhalott megmozdult volna, mikor a kormány rendeletet adott ki, mely szerint a köteles példányok a terjesztés előtt három órával bemutatandók az ügyészségnek. Normális viszonyok között ez az intézkedés egy rövid lejáratú cenzúrát jelentett volna. Vegyük azonban fontolóra, hogy a vörösök rémuralma akkor ért véget. Ezekben az időkben a társadalom az átélt borzalmak hatása alatt állottba gyanakodás, a félelem, az aggodalom ülte meg a lelkeket; még mindig a vörös veszedelem kísértett. Az államhatalom pedig össze volt törve: lehet-e csodálkozni, ha a bizonytalanságnak ebben a sötét korszakában a cenzúrát borító fátyolt kissé fellebbentette a kormány. Nemcsak joga volt ehhez, hanem kötelessége is volt ezt tenni, mert *salus publica suprema lex*. Az állam azokban az időkben, — hogy büntetőjogi hasonlattal éljek — végszükség állapotában volt.

A sajtószabadságnak a cenzúrán kívül más külső akadály a alig képzelhető, hacsak annak nem vesszük a lefoglalást, mely a terjesztést, vagyis a gondolatnak a szélrózsa minden irányában való tovarepülését akadályozza meg. Ámde láttuk, hogy törvényeink, midőn a cenzúrát „örökre“ eltörölték, a lefoglalás lehetőségét a köteles példány beküldésével a terjesztés megkezdésének, vagyis a bűncselekmény bevégzésének időpontjára helyezték.

Elmondhatjuk tehát, hogy nálunk a sajtószabadságnak külső akadály a nincs.

Belső pszichikai akadály volna konstruálható az esküdtszék hiányá-

ból. Ebből a szémszögből gyakran hallunk hangzatos frázisokat éppúgy, mint Belgiumban, hogy tudniillik sajtószabadság esküdtszék nélkül nincs. Miután felszínes demagóg ízű kijelentések és jelszavak szoktak ebben a kérdésben felmerülni, nem lesz talán hiábavaló dolog ennek a gyökerére hatolni.

Már említettem, hogy minden szabadságnak, éppúgy a sajtószabadságnak is csak az lehet akadály, ami a szabadság lefolyásának és kontinuitásának útjában van; ha azonban a szabadság már érvényesült és azután utólag következik be valami, ami a cselekvés szabad lefolyásának következménye az állami normák szerint, ez nem jelentheti a szabadság hiányát, vagy annak korlátozott voltát, mert a szabadságot csak az akadályozhatja, ami az érvényesülés állapotában lévő szabadságnak útját állja. Csak addig lehet a szabadságot korlátozni, míg az eleven erejénél fogva hat; mihelyt véget ért annak tartamos hatóereje, abban a pillanatban lehetetlen azt korlátozni, vagy gátolni, mert ami megtörtént, azt meg nem törtéنتé tenni non lehet. Ha tehát a gondolatot a nyomda kiszedte, formába öntötte s a kiadó terjesztette, ugyan volna-e emberi hatalom, amelyik az ilyen aktív, életrekelt gondolat szabadságát képes volna utólag korlátozni. Hiszen az egyszerű fizikai lehetetlenség. Aki tehát álláspontját fizikai lehetetlenséggel támasztja alá, az képtelenséget állít és demagógiát folytat. Akik az esküdtszék elválaszthatatlanul össze akarják kovácsolni a sajtószabadsággal, nem eléggé pszichológusok, vagy helyesebben abszolúte nem pszichológusok, mm némi fogantyút szerezhetnének a lélektanból. S ez volna a sajtószabadság belső morális és pszichikai akadály. Azt lehetne mondani, hogy a sajtószabadság nemcsak a külső akadály (cenzúra) hiányát jelenti, hanem azt is, hogy az író belsőleg, szellemileg szabad legyen. Hogy a lelki folyamatok szabadon peregjenek le; annak folyamatát semmiféle lelkikényszer ne akadályozza. Mert csak így szabad a gondolat, csak akkor viseli magán az egyéniség bélyegét, ha annak fogalmazásakor oly képzetekbe és meg-gondolásokba nem ütközik, melyek a gondolat keletkezését a maga spontaneitásában zavarják, vagy zavarni képesek.

A gondolatnak ez a szabadsága nemcsak a sajtóra, hanem a beszédre is áll. Az emberekkel való érintkezésünkben a társadalom egy csomó — gyakran észszerűtlen és nem ritkán ostoba — konvencionális szabállyal köti gúzsba egyéniségünket. Tehát nem vagyunk szabadok, kifejezett szavakba öntött gondolatunk nem fedi spontán keletkezett gondolatainkat.

Sokban hasonló helyzetben vagyunk a sajtószabadsággal is az esküdtszékkel kapcsolatosan. Az író, mikor gondolatai szökellenek, bármily vaskosak is gondolatai s azok formái, szabad lefolyást enged azoknak ott, ahol a sajtószabadságot a jog nem korlátozza. (Venezuela.) Ahol azonban ismeri a törvény a sajtóbűncselekményt, ott már asszociálódik a megtorlás gondolata. Ez gyenge reakciót vált ki ott, ahol sajtóperekben a zsűri ítél, mert köztudomás szerint sajtóügyekben nagyon elnézőek az esküdtek. Az esküdtekből álló ítélőbíróság képzeze tehát a gondolatok szövődésénél csak gyenge akadályul szolgál. Úgy-szólván a gondolatok szabad asszociációját, azok jövését-menését

számottevőleg nem fogja a megtorlástól való félelem gondolata zavarni. Legfeljebb csak egy mülékony árnyékot vet rá a megtorlás gondolata; amit azonban tovaröpít annak megfontolása, hogy esküdtek ítélnék az író felett.

Egészen másképp áll a helyzet, ha tudja az író, hogy szakbírók fognak felette ítékezni, kiket nem a hangulat vezérel, mint a zsűrit, hanem a törvény parancsának engedelmessé válnak. Ez a megfontolás már igenis befolyásolja a gondolat spontán szabadságát s a gondolat-soroknak egész más irányt ad, mintha esküdtek ítélnének, vagy pláne, ha a sajtójog abszolút nem ismerné a büntetőjogot.

íme, látható ezekből, hogy a gondolat korlátlan szabadságára befolyással lehet a zsűri, mert a gondolat megszületésének és fejlődésének nem ritkán egész más irányt ad az a gondolat, hogy az író a zsűri élé állítja, vagy a kérlelhetetlen és rideg szakbíró ítéletére.

De az a kérdés, hogy a sajtó munkásának eme belső pszichikai szabadsága szükségessé teszi-e az esküdtszék? Szükséges-e, hogy az esküdtszék behozatalával korlátlanul szabaddá tegyünk nemcsak a gondolat terjesztésének s közlésének, hanem a gondolat fogantatásának szabadságát is?

Ezt erősen kétlem, mert a szakbírástól való félelem mily pszichikai gátlásokat vált ki az íróban? Talán hasznos, erkölcsös kultúrgondolatokat szerel le s öl meg csirájában? Korántsem. Éppen ellenkezőleg: midőn az íróban a szakbírástól való félelem merül fel, mély módosítja gondolatait, ezek a gondolatok mindig olyanok, melyek gyakran a büntetőtörvényekkel, néha pedig a morállal és jóízléssel hoznák össze-ütközésbe az írókat. Ezeket a tisztátalan salakoktól szabadítja meg a szakbírástól az irodalmat, s ezeket növeli nagyra az a megfontolás, hogy esküdtek ítélnék a perben, akik állam és társadalom elleni bűncselekmények esetében sajtóságot perverz hajlammal vannak telítve a felmentések irányában.

Ha végiggondolunk törvényeinket, megállapíthatjuk azt a tényt, hogy a sajtószabadság biztosítva van nálunk, s az veszélyben csak akkor volna, ha a készülő javaslat a gondolat közlése, vagy terjesztése tekintetében tartalmazna reakciós intézkedéseket — ezt azonban kizártnak tartom.

VARGHA FERENC